

Проф. др Жељко Вучковић
Педагошки факултет Сомбор
z.vuckovic@yahoo.com

УДК 070.48:001(091)

Функције часописа у развоју научне комуникације

Сажетак

У овом раду приказан је развој модерних научних часописа и истражена је улога научних часописа у развоју савремене науке.

Кључне речи:

научни часопис, знање, научна комуникација

У Старој Грчкој, колевци европске културе и цивилизације, сврха науке и знања је више теоријска, контемплативна, него практична и утилитарна. Основни циљ научне теорије јесте умно сагледавање законитости светског поретка (космоса) и проналажење принципа света (логоса). Знање има сврху у себи самом, а бављење спознајом, кроз разумевање светског јединства, доводи до моралног препорода човека, до повезе истине, лепоте и доброте.

Суштински епистемолошки преокрет у односу на функцију научне спознаје збива се тек у 17. столећу, са Беконем и Декартом. Бекон, као изразити заступник филозофије емпиризма, указује да човек мора овладати природом примењујући индуктивни метод као оруђе спознаје. Декарт истиче значај људског разума и потребу преиспитивања постојећег корпуса људског знања кроз методичку сумњу. Знање и наука постају моћ. Сврха науке није више контемплација, већ потчињавање и искоришћавање природе. Наступа „век метода“ и влада уверење да је могуће дефинисати прецизне методе за пораст научног сазнања, то јест рационалне каноне и процедуре за долажење до поузданих научних истина. Тако је на темељу филозофских поставки емпиризма и рационализма започео развој модерне науке. Научници су постали свесни неопходности нових форми научне комуникације која је до тада углавном била неформална и одвијала се кроз разговор и размену писама. Научни часописи настају као израз настојања да се убрза и прошири размена идеја и информација унутар нарастајуће научне заједнице. Гутенбергова штампарска револуција омогућила је технолошке претпоставке за развој нове форме публикација.

Према подацима које износи Ђовани Гоцини у књизи *Историја новинарства*, први модерни часопис био је *Journal des Scavans*, периодична публикација која се појавила у Паризу, јануара 1665. године на дванаест страна.¹ Финансирала га је Академија наука, а уредник је био Дени де Сало. У часопису су објављивани одломци и сижеи књига, некролози славним научницима, као и критике нових књига које су штампане широм Европе, па ће се у њему штампати и Ла Фонтенове приче, Ла Рошфукоове максиме

и Декартови радови. У уводнику за први број Дени де Сало изложио је идеју „књижевне републике“, у којој ће научни и интелектуални свет настојати да ствара по правилима универзалности, слободе и равноправности.

Само два месеца касније излази и *Philosophical transactions*, први енглески научни часопис и прототип савременог примарног часописа. Године 1668. у Риму се појављује месечник *Giornale de letterati*, са рецензијама књига из историје, извештајима о медицинским и научним експериментима. У Лајпцигу 1682. на латинском језику излази *Acta eruditorum* у којем ће Лајбниц објавити откриће диференцијалног рачуна. На тај начин идеја о књижевној и научној републици припрема терен за просветитељски покрет који ће Европу обасјати у 18. веку.

Подаци о броју научних часописа који излазе данас у свету знатно се разликују. У литератури се могу сусрести и бројке од неколико стотина хиљада наслова, али је овај податак више психолошки аргумент за тезу о експлозији информација, него што је заснован на чињеницама. Постотак часописа који прекидају излагање износи 30–40%. Оно што је за нас релевантно, јесте чињеница да сервис КоБСОН (Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку), који финансира Министарство науке Србије, а води Народна библиотека Србије, данас корисницима обезбеђује 35.000 научних часописа у електронској или класичној форми. Са овог сервиса истраживачи годишње преузму преко милион чланака у пуном тексту.

Нагли пораст броја научних часописа настао је као последица експлозије научне продукције, али изгледа да није био и најбоље решење за њу. Социолошким истраживањима је утврђено да просечни научни радник прати само 10–12 наслова часописа. С друге стране, чланци о одређеном предмету су распршени у великом броју публикација. Познати Брадфордов закон дисперзије указује на правилност овакве разуђености. Брадфорд је показао да је чланак у специјализованом часопису занимљив за 10% научника са истог подручја, а чланак у часопису општенаучног типа занимљив је само за 2% читалаца. Све то изазива незадовољство великог броја научних радника, али и доприноси да проблематиком часописа почиње да се бави све више дисциплина.

Класична библиотекарска наука дефинише часопис као врсту серијске публикације са стајалишта учесталости

¹ Ђовани Гочини, *Istoriya novinarstva* (Београд: CLIO, 2001).

излажења или са стајалишта библиотечке обраде. У савременој информационој науци, часопис се посматра као комуникацијски објект у оквиру комуникационих процеса у науци и у односима науке са друштвеним окружењем. Са овог аспекта могу се издвојити три основне функције научног часописа – *меморијска, формативна и комуникацијска*.

Меморијска функција огледа се у томе да је часопис јавни и трајни медиј за чување научних информација – архив науке. Формативна функција очитује се у социјалној институционализацији комуникације између научних радника. Часопис има значајну улогу у формирању научног ауторитета, контроли квалитета научног рада, јавности резултата истраживања, заштити интелектуалне својине и сл. Важност треће функције научног часописа огледа се у чињеници да су чланци из часописа главна средства за комуницирање унутар система науке.

У многим дефиницијама научног часописа истиче се да је његова основна функција пренос научних информација. Међутим, уместо о преносу научних информација, упутније је говорити о комуникацијској функцији часописа. Сврха научног чланка није у томе да пренесе готова, проверена и непроменљива знања, већ, пре свега, да унутар научне заједнице подстакне размену идеја и комуникацију о одређеном научном проблему.

Савремену науку немогуће је развијати без колективног, тимског рада. Без интеракције међу новим научним спознајама нема нових резултата и открића. Из колективне суштине научног рада произилази и потреба за комуникацијама. Отуда су формалне научне комуникације, чији је главни репрезент часопис, битан конститутивни део научног рада. Резултати неког истраживања постају истински научни резултати тек кад се објаве у научној литератури и тако постану доступни и отворени за критичко просуђивање научне јавности.

Без примене савремених техничких и комуникационих капацитета немогуће је остварити амбициозни задатак универзалне доступности научне продукције. Исто тако, треба уклонити и традиционалне препреке у коришћењу научних информација: кашњење у публикавању и библиотечкој обради, разуђеност публикација, медија, језика и дисциплина и сл.

На тај начин и библиотеке ће изборити значајније место у друштвено-економском развоју. Изолованост од светских база знања и међународног научног информисања негативно утиче и на финансирање научног истраживања.

Чак и у најразвијенијим земљама, више од 10% средстава троши се на истраживања чији су резултати већ познати и објављени у научним часописима. Отуда је обавеза савремене библиотеке да обезбеди ажурне научне информације, да убрза синтезу сазнања и његову практичну примену.

Други, једнако вредан задатак, јесте да се обезбеди доступност научних информација што ширем кругу потенцијалних корисника. Интересантан је пример објављивања једног рада о суперпроводљивости почетком 1987. године. На универзитету у Хјустону, један истраживач је добио доказ о суперпроводљивости на релативно високим температурама. О томе је већ у фебруару објављен чланак у водећем светском часопису са тог подручја. Међутим, аутор је открио да је приликом прекуцавања текста уместо кључног хемијског елемента итријума (Y), објављен знак за итербиј (Yb). Грешка је исправљена, али је рад у побољшаној варијанти објављен месец дана касније. Иако је то званична верзија догађаја, готово нико у њу не верује. Претпоставља се да је аутор чланка, захваљујући овој „грешци”, хтео да добије месец дана предности за наставак истраживања.

Овај пример очигледно показује да стварна научна пракса знатно одступа од теоријског одређења бића науке као универзалног општедоступног добра. Како с правом примећује др Твртко Шерцар, „знанствени се рад у збиљи неријетко одвија у увјетима изолације и превласти особног интереса, умјесто једне универзалне знаности, постоје бројне регионалне и националне знаности. Намјесто јавности резултата снажно су изражена настојања да се знаност претвори у приватну, скупновласничку, пословну и државну тајну. На путу ширења знанствених спознаја испречују се бројне лингвистичке, културне, политичке, економске и друге препреке које не само да отежавају ефективне контакте између знанствених радника широм свијета него их онемогућују.”² Историјска одговорност библиотека лежи управо у отклањању ових препрека и омогућавању универзалне доступности научних сазнања и информација. Такође, нова улога библиотека огледаће се у евалуацији квалитета часописа, познавању категорија и научног утицаја часописа унутар одређених научних дисциплина.

Иако је научни часопис настао пре више од триста година, његова основна функција – комуникацијска – и даље је једнако актуелна. Без обзира на форму у којој се појављује, часопис ће, као главни носилац научних информација и катализатор научног дијалога, и даље доминирати у свим облицима научноистраживачког и стручног рада.

Abstract

This paper presents development of modern scientific journals and investigates role of scientific journals in the development of modern science.

Key words:

scientific journal, knowledge, scientific communication

ЛИТЕРАТУРА:

1. Brofi, Piter. *Biblioteka u 21. veku*. Beograd: CLIO, 2005.
2. Gocini, Đovani. *Istorija novinarstva*. Beograd: CLIO, 2001.
3. Šercar, Tvrtko. *Komunikacijska filozofija znanstvenih časopisa*. Zagreb, 1988.

4. Vučković, Željko. *Ka savremenoj biblioteci*. Novi Sad: Biblioteka Matice srpske, 1997.

² Tvrtko Šercar, *Komunikacijska filozofija znanstvenih časopisa* (Zagreb, 1988).